

VESİKALAR^[1].

I. — Avusturya-Alman Gümrük İttihadı Projesi (5 Eylül 1931) hakkında Beynelmilel Daimî Adalet Divanı'ndan verilen istişarî reyname.

19 Mayıs 1931 tarihinde Cemiyetiakvam Meclisi, metni aşağıda mün-
deriç, kararı ittihaz etmiştir :

« Cemiyetiakvam Meclisi atide beyan olunan mesele hakkında istişarî
bir rey îla buyurmasını Beynelmilel Daimî Adalet Divanı'[2] nundan,
Misak'ın 14 üncü maddesine imtisalen, rica etmekle kesbi fahreyler:

» Metni işbu istidaya merbut 19 mart 1931 Protokolu'nun esasına
göre ve onda mevzu mebdeler hududu içinde müesses bir «rejim» Saint-
Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesi ve 4 teşrinievvel 1922 de Cenev-
re'de imza olunan 1 Numaralı Protokol ile kabili telif midir ? »

» Meclis, işbu istidayı müstacelen tetkik buyurmasını Divan'dan
rica eder.

» Umumi Kâtip işbu istid'ayı Divan'a arza, meselenin tetkiki için
lâzım olan muaveneli ifaya ve icap ederse Divan huzurunda mümessel
olmaklık esbabının istihsaline mezundur. »

Bu karara imtisalen 19 Mayıs 1931 tarihinde Umumi Kâtip istişarî rey
istihsalini mutazammın ve aşağıda yazılı olan istidayı Divan'a göndermiştir:

Cemiyetiakvam'ın Umumi Kâtibi, Meclis'in 19 Mayıs 1931 de ittihaz
ettiği kararı infazen ve Meclis tarafundan verilen izne iptinaen, 19 Mayıs
1931 kararile Divan'a havale edilmiş olan mesele hakkında Meclis'e

[1] İşbu vesikalar Mecmua'nın 52 inci, 53 üncü ve 56 inci sayılarında
« Almanya - Avusturya Gümrük İtilâfı meselesi » unvanile intişar eden
makalelere müteferridir.

[2] Divan şu hakimlerden mürekkepti: M. M. Adatci, reis; Guerrero,
reis vekili; Kellogg, Baron Rolin Jaquemyns, Kont Rostworwski, Froma-
geot, de Bustamante, Altamira, Anzilotti, Urrutia, Sir Cecil Hurst, M. M.
Schücking, Negulesco, Jonkheer Van Eysinga, Wang.

istişari bir rey vernmesine dair, Misak'ın 14 üncü maddesine tevfikân, talebi havî bir istid'âyı Beynelmîl Daimî Adalet Divanı'na takdim etmekle kesbi fahreyler.

Umumî Kâtip işin tetkiki için lazım olan muaveneti ifa ve ledel'icab Divan huzurunda mümessel olmaklık esbabını istihsal zımında Divan'ın emrine tabi bulunacaktır.

19 mart 1931 tarihli Avusturya - Alman Protokolu'nun Almanca metni ile 4 teşrinievvel 1929 tarihinde Cenevre'de imza edilmiş olan 1 Numaralı Protokol'un, aslına mutabakati musaddak (İngilizce tercümesiyle birlikte Fransızca metin) ve Meclis'in kararında mezkûr sureti istid'aya merbuttu. Akabinde mezkûr kararın ittihaz edilmiş olduğu müzakereyi (Meclis'in 18 ve 19 mayıs 1931 tarihindeki celseleri) müş'ir zabıtname bil'âhare gönderildi. "Bir gümrük ittihadı tesisi hakkında Avusturya-Alman Protokolu'na dair olup, mayısın 18 inde Meclis'e takdim olunan 14 mayıs 1931 tarihli Fransa hükûmeti muhtırasının metni ile Cemiyetiakvam tarafından "Avusturya'nın ahvali maliyece ihyası ve ıslahı. Başlıca vesikalarla müteradif, umumî teşrihat,, unvanile neşredilen kitabı da Umumî Kâtip, Divan'ın talebi üzerine, ona isal etti. Umumî Kâtip Alman heyeti mürahasası tarafından Meclis'in altmış üçüncü içtima devresinde kendisine tebliğ edilmiş olan 19 mart 1931 Protokolu'nun Fransızca ve İngilizce tercemelerini dahi Divan'ın emrine tabi tuttu.

Divan'ın nizamnamesinin 73 üncü maddesinin 1 numaralı kısmının birinci fıkrasına tevfikân, istid'a Cemiyetakvam azası ile Divan huzurunda dava ikame etmeğe mezun olan devletlere tebliğ olunmuştur. Bundan başka 10 eylül 1919 tarihli Saint-Germain - en - Laye Muahedesi veya Avusturya'nın yeniden binası ve tertibi hakkında 4 teşrinievvel 1922 tarihile Cenevre'de imza olunan 1 Numaralı Protokol (Beyanname) veyahut 19 mart 1931 tarihli Avusturya-Alman Protokolu ile mukayyet olup, nizamnamenin 73 üncü maddesinin 1 numaralı kısmının ikinci fıkrasına nazaran rey istihsali zımında Divan'a muhavvel meseleye dair malûmat ita edebilecekleri Divan (in'ikat halinde bulunmamak hasebile) reisince mülâhaza edilen devletlerin hükûmetleri [1] ne zabıt kâtibi mahsusen ve doğrudan

[1] Almanya, Avusturalya Commonwealth'i, Avusturya, Belçika, Büyük-Britanya, Kanada Dominyonu, Çin, Küba cümhuriyeti, İspanya, Fransa, Yunanistan, Hindistan, İtalya, Japonya, Nikaragua, Yeni Zelanda Dominyonu, Lehistan, Rumanya, Siyam, Cenubî Afrika Ittihadı, Çekoslovakya ve Yugoslavya.

doğruya bir tebliğname gönderip bunda işbu hükümetler tarafından lâyhalar ahzine ve eğer isterlerse mevzuabıh olan maksatla akit olunacak alenî bir celsede vaki olacak şifahî teşrihatlarını istimaa Divan'ın amade bulunduğunu bildirmiştir.

Divan reisi, işde takip olunacak usulü muamele hakkında başlıca alâkadar hükümetlerin fikirlerini aldıktan sonra, 27 mayıs 1931 tarihinde istar ettiği emirle, yukarıda zikrolunan mahsusî ve bilâ vasıta tebliğ muhatap olan hükümetlerin Divan'a birer lâyiha tevdi edebilecekleri tarihi 1 temmuz 1931 olmak üzere tayin etti. İşbu tarihte Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya ve Çekoslovakya hükümetleri namına lâyhalar tevdi olundu.

Divan, temmuzun 20 sinde, 21 inde, 22 sinde, 23 ünde, 24 ünde, 25 inde, 27 sinde, 28 inde, 29 unda ve 31 inde ve ağustosun 1 inde, 2 sinde, 4 ünde ve 5 inde mün'akit olan alenî celselerde, Alman hükümeti namına M. Viktor Bruns, Avusturya hükümeti namına M. M. Erich Kaufmann ve Hans Sperl, Fransa hükümeti namına Me. Paul-Boncour ve M. Jules Basdevant, Çekoslovakya hükümeti namına M. M. Kremer ve Plesinger-Bozinov ve İtalya hükümeti namına M. M. Massimo Pilotti ve M. Vittorio Scialoja tarafından şifahen ve müvaceheten ve gerek re'sen, gerek Divan azasından bazısının irat ettikleri suallere cevaben verilen malûmatı istima etti.

Divan huzurunda isbatı vücut eden hükümetlerin lâyhalarından ve teşrihatından ve yukarıda ifade olunduğu veçhile Cemiyetiakvam'ın Umumi Kâtibi'nin gönderdiği evraktan başka Divan'ın nazarı ittilâli önünde mezkûr hükümetlerin mümessilleri tarafından tebliğ olunan bazı vesikalar ve tahrirî malûmat bulundu.

Hakimler mevkiinde Divan huzuruna çıkan beş devletten yalnız üçünün tabiiyetinde zatler bulunduğuna nazaran Divan, celseler açılmadan evvel, Statut'sünün 31 ve nizamnamesinin 71 inci maddelerinin meselei hazırada tatbik olup olunmayacağını tetkik etti ve kendisine resmen müracaat vaki olmadıkça bu mesele hakkında rey beyanına kendisince mahal olmadığına 17 temmuz 1931 de karar verdi ve zabıt kâtibini bu karardan alâkadar hükümetlere malûmat vermeğe memur eyledi.

Bunun üzerine, Avusturya hükümetinin ajanı aynı günkü tarihle verdiği müzekkerede Divan'ın mevzuabıh olan mesele hakkında karar vermesini resmen talep ettiğini beyan ve Divan'ca mezkûr maddelerin tatbi-

kına karar verilmek takdirinde Avusturya hükûmetinin *mahsus* hakim sıfatına tayin edeceği zatin ismini de iş'ar etti.

18 temmuz 1931 tarihinde, Divan, Avusturya hükûmeti ajanının mektubunun diğer alâkadar hükûmetler ajanlarına tebliğine ve beyan etmek arzusunda bulunabilecekleri her türlü malûmatı 20 temmuzda akti musammem celsede ve mürafea ve münakaşaya tasaddiden evvel istima ve ondan sonra Avusturya hükûmeti ajanının müracaatı vakiasının tealluk ettiği mesele hakkında karar ita edeceğinin onlara bildirilmesine karar verdi. Divan, başka bir hükûmet tarafından buna benzer bir mesele ortaya konulmak takdirinde, işbu mesele hakkında dahi aynı zamanda karar vereceğini ilâveten ifade etti.

Aynı günkü tarihle müerrah mektupla, Çekoslovakya hükûmeti ajanı mevzuu bahsolan mesele hakkında Divan'a resmen müracaat vuku bulmuş olması keyfiyetine atfı kelim ile, "*mahsus* hakimler kabul edilmek takdirinde Divan'a,, Çekoslovakyalı bir zati "takdim ve tayin edeceğini,, beyan etmiştir.

Binaen aleyh, Divan, 20 temmuz 1931 de aktettiği celsede, mevzuu bahs meselenin esasına dair hiç bir mürafea ve münakaşaya tasaddi olunmadan evvel Avusturya hükûmeti namına M. Kaufmann, Çekoslovakya hükûmeti namına M. Plesinger-Bozinov, Almanya hükûmeti namına M. Bruns, Fransa hükûmeti namına M. Basdevant ve İtalya hükûmeti namına M. Pilotti tarafından meselei hazırada Statut'nün 31 inci ve nizamnamenin 71 inci maddelerinin tatbikına müteallik olarak serdedilen mütaleâtı istima eyledi.

Badelmüzakere, Divan bu işde gerek Avusturya, gerek Çekoslovakya tarafından *mahsus* hakimler tayinine mahal olmadığına karar verdi. Celsede reis bu karardan alâkadar hükûmetler mümessillerini haberdar etmekle beraber işbu kararın metni bil'âhare tebliğ olunacağını ifade eyledi. Mezkûr karar, 20 temmuz 1931 tarihile Divan'dan istar olunan ve metni işbu reynamei istişariye lâhika şeklinde merbut olan emrin mevzuunu teşkil etmiştir.

Elyevm divan işte bu ahval ve şerait içinde reyini verecektir.

Avusturya, Avrupa'nın merkezindeki coğrafi vaziyeti cihetile ve son

muharebeden müntec haylı tahavvülâtı siyasiye hasabile, Avrupa nizamının, sureti ahvali mürettebesinin, hassas bir noktasıdır. Muharebe'nin sonunda mün'akit sulh muahedelerinden müntec olduğu vech'üzere mevcudiyeti Avrupa'da Avusturya-Macaristan devletinin infisahından mütehasıl netaice göre yapılmış olan bugünkü siyasi sureti tanzimiyenin asli bir unsurdur.

Bu sebepten naşidir ki 10 eylül 1919 tarihile Saint-Germain'de aktolunan musalahada şu ahkâm ve şerait konulmuştur :

88 inci madde. — *Avusturya'nın istiklâli gayrikabiliferağdır, meger ki, buna Cemiyet'akvam Meclisi'nin rızası ola. Binaen aleyh, Avusturya mezkûr Meclis'in rızası olmadıkça, istiklâlini doğrudan doğruya veya dolayisile ve herhangi bir tarikle, aelhusus ve Cemiyetiakvam azalığına kabûlüne kadar, başka bir devletin işlerine iştirak tarikile, muhataraya ilka edecek her türlü ef'alden içlinap etmeği teahhut eyler.*

Bilhassa o sebepten naşi Avusturya'ya istiklâli için lâzım olan malî ve iktisadî yardımda bulunulurken 4 teşrinievvel 1922 tarihile Cenevre'de mümza Protokollar aktolunmuştur ki bunlardan 1 Numaralı olanı şu suretle muharrerdir :

1 Numaralı Protokol. — *Beyanat: Bir taraftan, haşmetlû Britanya Krall ve İmparatoru hazretlerinin hükümeti, Fransa Cümhuriyeti'nin hükümeti, haşmetlû İtalya Krall hazretlerinin hükümeti, ve Çekoslovakya Cümhuriyeti'nin hükümeti, — iktisadi ve malî vaziyetini ihya ve islah yolundaki mesaisinde Avusturya'ya muavenet etmeğe teşebbüs eyledikleri ande, — mücerret Avusturya'nın ve sulhü umuminin lehine olarak ve Cemiyetiakvam'a âza olmaklığı kabul ettikleri zaman vukubulan teahhütlerine imtisal ederek, hareket eyler buldukları halde, Avusturya'nın siyasi istiklâline, milki temaniyetine ve hâkimiyetine riayet edeceklerini; bu istiklâli doğrudan doğruya veya dolayisiyle hatara ilka edecek mahiyette iktisadi yahut malî bir gûna maniülğayr ve mahsus menfeat araştırmuyacaklarını; Avusturya'nın iktisadi ve malî çığırda yeniden binası ve tertibi maksadile müştereken aktolunacak mukavelelerin mazmununa muhalif olabilecek veya alacaklılarını ve zâmin devletlerin menfeatlerini syanet için devletlerin kararlaştıracakları zamana halel getirebilecek her türlü hareketten sakınacaklarını; —ve icap*

halinde, bu mebadinin bütün milletlerce mer'iyetini temin etmek üzere, Cemiyetiakvam Misakı'nın muhtevi olduğu kaidelere imtisalen, ittihazı muktazi tedbirleri temmül etmesi için Cemiyet Meclisi'ne, gerek müferiden, gerek mütemian, müracaat ve mezkûr meclisin kararlarına mütabeat edileceklerini — resmen beyan ederler.

Diger taraftan, Avusturya hükümeti, — Saint-Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesi ahkâmına tevfikân, istiklâlini ferağ etmemeği teahhüt eder; Avusturya hükümeti bu istiklâli doğrudan doğruya veya dolayısıyla hatara ilka edecek mahiyette her türlü müzakereden ve her türlü iktisadi ve mali teahhütten ictinap edilecektir. Bu teahhüt Avusturya'nın Saint-Germain Muahedesi'nin hükümleri mahfuz kalmak şartile, gümrük tarifeleri ve ticari veya mali itilâflar hususunda ve, umumiyet itibarile, iktisadi usulü idaresine veya ticari münasebatına tealluk eden bileümle hususatta serbestçe hareketine mâni değildir, şu kadar ki lâalettayin bir devlete bu istiklâli tehdit edecek mahiyette bir usulü mahsus veya mâniülğayr fevâil bahşetmek suretile istiklâline hâlel getirmeyecektir.

İşbu protokol onun mümzilerine iltihak etmek istiyecek olan bütün devletlerin imzalarına açık tutulacaktır.

Tasdikan-lil-mekal, işbu Beyanname (1 Numaralı Protokol), aşağıda imzaları mevzu ve bu bapta alefusül mezun olanlar tarafından imza edilmiştir.

İşbu protokol, Cenevre'de, bin dokuzyüz yirmi teşrinievvelinin dördünde, bir tek nusha olarak, tanzim edilmiş olup, mezkûr nüsha Cemiyetiakvam'ın Umumi Kâtipliği'ne tevdi kılınacak ve onun tarafından derhal tescil olunacaktır.

(İmzalar :) Balfour, G. Hanotaux, Imperiali, Krcnar, Pospisil.

İspanya ile Belçika bu protokolu kabûl etmişlerdir.

Görüldüğü üzere, bu hükümler, Avusturya'yı mutlak bir memnuiyet ile mükellef etmeksizin, filcümle ona sadece bir ictinap vecibesini veya, bazı hâllerde, Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızasını istihsâl vâcibesini tahmil ediyor.

Almanya ve Avusturya iki memleketin gümrükçe ve ticaretçe siyasetlerini koydukları esaslara ve mebdelere göre mütemasil hale getirmek ve böylece bir gümrük ittihadı rejimi tesisine varmak maksadile bir muahede

akti zımnında Viyana'da 19 mart 1931 tarihinde bir protokol tertip etmişlerdir.

Bu protokolda Cemiyetiakvam Meclisi tarafından vukubulacak muvafekatin nazarı mülâhaza önüne alındığını mutazammın hiç bir söz yoktur. Fakat, filiyata gelince, bu protokol bizzat Almanya ve Avusturya hükümetleri tarafından, alehusus İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetlerine tebliğ olunmuştur ; Britanya hükümeti bunu Meclis'in nazarı ittilai önüne komuştur :

Aşağıda mezkûr olan mesele hakkında istişari bir rey vermesini Divan'dan Meclis bu zuruf ve ahvâl içinde rica etmiştir :

«Metni işbu istid'aya merbut olan 19 mart 1931 Protokolu'nun esasına ve onda mevzu mebadi hududu içinde müesses bir rejim Saint-Germain Muahedesi'nin 88inci maddesi ve 4 teşrinievvel 1922de Genevre'de imza olunan 1 Numaralı Protokol ile kabili telif midir? »

Görüldüğü vechile, Divan Avusturya - Alman gümrük ittihadının ne gibi şartlar altında Meclis'in rızasına makrun olabileceğini takdir edecek değildir ; Divan'ın halledeceği yegâne mesele, hukukî noktai nazardan, Avusturya'nın yukarda naklolunan hükümler mantukunca vaki olan teahhütlerle telif kabûl etmez bir akit yapmaksızın, 19 mart 1931 tarihli Viyana Protokolu'nda melhuz gümrük ittihadını, Meclis'in müvafekati olmaksızın, yapıp yapamayacağı meselesidir.

I. — Evvelâ, meselenin Avusturya tarafından Saint - Germain Muahedesi'nin 88inci maddesi mantukunca vuku bulan teahhütlere müteallik ciheti.

Almanya ile 28 haziran 1919 tarihinde mün'akit muahedenamenin 80inci maddesinde peşin melhuz olduğu vechile, Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızası olmadıkça Avusturya'nın istiklâlinin gayrikabiliferağ olduğu şartını koyarken muahede, istiklâlinin tasarrufu emrinde esas itibarile müstakillen sahibsalâhiyet olan Avusturya'ya bu istiklâli Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızası olmaksızın ferağ etmemek vecibesini tahmil eylemiştir.

İşbu reynamenin başlangıcında arzolunan ve Avusturya'nın şimdiki vaziyeti hukukiyesine müteallik olan umumî mütalealara bakılınca ve gerek ictihat zemininde, gerek devletlerin siyasetlerine teferrü eden fülân veya fülân ahvali mahsusada devletlerin istiklâlleri hakkında vaki olan tarif-

lerin keyfiyatından sarfınazar olundukta, Saint - Germain Muahedesi'nin 88inci maddesinin mânâsına göre Avusturya'nın istiklâli Avusturya'nın şimdiki hudutları içinde ayrı ve iktisat sahasında olduğu gibi siyasi, mali ve sair sahalarda da kararlarında yalnızca sahibsalâhiyet bir devlet sıfatıyla mevcudiyetinin bakası mânâsında telâkki olunmak iktıza edip, öyle ki bu istiklâle, fi'liyatca birbirine merbut olan iktisadi, siyasi ve lâalettayin başka sahalarda hassaten bir hâlel iras edilince mezkûr istiklâl muhtel bulunur.

Eğer 1931 tarihli Avusturya - Alman Protokolü'nda derpiş edilen rejimle Avusturya istiklâlini ferağ etmiyorsa, Meclis'in bu noktada rızası lâzım olmayıp, aksi takdirde, bu rızanın elzem olduğu âşikârdır.

88 inci maddede zikrolunan vech'üzere ferağatten, Avusturya devletinin iradei hâkimanesi başka bir devletin veya başka devletlerden bir zümrei hususiyenin iradesile tebeddül etmese bile işbu iradeye tebaiyet ve inkıyat haline girecek surette, istiklâlinin izaasına veya tağyirine müeddi her türlü ef'âlî ihtiyariyye anlaşılacak iktıza eder.

Esasen, Saint - Germain Muahedesi'nin Avusturya'dan başka mümzisi olan devletler 88 inci madde mucebince, Avusturya'nın istiklâlinden fariğ olamamaklığı kaziyyesini bizzat kabûl etmiş olduklarına göre, bu ferağı tezammün edecek ef'âle iştirak etmemekliğinin onlar için bile vücubu şundan müntec olduğu âşikârdır.

88 inci madde, demin ifade olunduğu vechile, Avusturya'nın istiklâlinin Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızası lâhik olmaksızın ferağ kabul etmez olduğunu söyledikten sonra, diyor ki :

« Binaen aleyh, Avusturya, mezkûr Meclis'in rızası olmadıkça, istiklâlini doğrudan doğruya veya dolayısıyla ve herhangi bir tarikle, aleyhusus ve Cemiyetiakvam azalışına kabulüne kadar, başka bir devletin işlerine iştirak tarikiyle, muhataraya ilka edecek mahiyette her türlü ef'âlden ictinup etmeği tevhül eyler. »

« Binaen aleyh » kelimelerinin mevzuu bahsolan maddenin birinci ve ikinci cüzü'leri arasında bir alâkayı mübeyyin olduğu inkâr olunamaz; fakat, eğer istiklâlini doğrudan doğruya veya dolayısıyla hatara ilka edecek mahiyette bazı ef'âlden sakınmak üzere Avusturya'nın bu ikinci kısımda tehammül ettiği vecibe maddenin başlangıcında meşrut olan gayrikabiliyetiferağ esasına riayet teahhüdü ise, bu minvâl üzere Avustur-

ya'nın ikâından sakınmaklığı müteahhit olduğu fiillerin bizzarur ferağ fiil-leri, yani asıl ferağ denilen ve, yukarda ifade olunduğu vechile, istiklâlinin derhal izaasına veya tağyirine müeddi ferağ ef'âli olması şu keyfiyetten müntec olamaz.

O sebeple, Avusturya'nın « istiklâlini doğrudan doğruya veya dolayısıyla ve herhangi tarikle olursa olsun muhataraya ilka edecek mahiyette her türlü ef'âlden ictinap etmek » üzere vaki olan teahhüdünün mevzuunun, tabii makul olarak mülâhaza edilebildiğine göre, « tehlikeye koymağa müstait her türlü fiil » den başka bir şey olmak üzere anlaşılmasına imkân yoktur.

Tehlikeye koymak istidadında olan bir fiili ne bizzat tehlikeye, ne de, daha kuvvetli sebep tahtında olarak, tehlikedin tehakkuku keyfiyetine temsil mümkün olmadığı gibi bir zıya muhatarası bizzat zıyaa, bir muhataraya işbu muhataranın tehakkuku keyfiyetine temsil edilemez.

II. — Cenevre'de 4 teşrinievvel 1922 tarihile Avusturya , Fransa , Büyük - Britanya, İtalya ve Çekoslovakya tarafından imza ve Belçika ile İspanya tarafından da kabûl edilen protokola gelince, onda, her ne kadar izharî şekil kullanılmışsa da bu şekil ne olursa olsun, Avusturya'nın iktisadi hususatta bazı teahhütlere girdiği inkâr olunamaz.

Beynelmîlel teahhütlerin mecburî mahiyeti noktâi nazarından, malûmdur ki bu teahhütler muahede, mukavele, beyanname, itilâf, protokol veya müteati nota şekillerinde vukua gelir.

Avusturya'nın 1922 Protokolü'nda vaki olan teahhüdünün Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesinde der'uhte etmiş olduğu vecibeler çerçevesine girdiği Protokol'da 88 inci maddeye sarahaten veya zımnen atfı kelâm edilmesinden müntectir.

Alelhusus, 1922 Protokolü'nda Avusturya'nın teahhütlerini mübeyyin olan sözlerin ikinci fıkrasında sarahaten mezkûr *iktisadi istiklâl*, iktisat sahasında, Sulh Muahedesi'nin 88inci maddesinin mânâsına göre *Avusturya'nın istiklâli* ne matuftur, öyle ki, görülmüş olduğu üzere, bu *iktisadi istiklâl* e getirilecek hâlel *Avusturya'nın istiklâli* ne getirilmiş hâlel olur.

Kezalik, 1922 Protokolü'nun sonuncu fıkrasının mânâsına göre Avusturya'nın istiklâlini tehdit eder mahiyette bir mahsus rejimin veya maniül-gayr fevaidin bahşedilmesi 88inci maddenin mânâsına göre Avusturya'nın istiklâlini hatara ilka edecek mahiyetteki ef'âlden bir fiil olur.

Lâkin bu keyfiyet, Sulh Muahedesi'ni imza etmiş veya etmemiş devletlerin hepsine, kabûlleri zımnında, açık tutulan ve fiivaki Sulh Muahedemesi'ni imza etmemiş bir devlet, İspanya, tarafından kabûl olunan mahsus ve ayrı bir senetle Avusturya'nın vaki olan teahhütlerinin bizâtihim bir kıymeti mahsusası olmasına ve bu cihetle haddizatinde müstakillen kifayeti ve müstakillen tatbik edilmek kabiliyetini haiz bulunmasına asla mâni değildir.

Binaen aleyh, Sulh Muahedesi'nde âkitlerden olmayan ve binnetice 88-inci madde ile ihticac edemez olan İspanya, bil'akis, hükümlerine iştirâk ettiği yegâne senet olan 1922 Protokolü'nu, işbu protokol ile Avusturya'nın sarahaten vuku bulan teahhütlerinden istifade zımnında, tezkâr etmekte haklıdır.

1922 Protokolü'nün Fransa, Büyük - Britanya, İtalya ve Çekoslovakya ve bil'âhare, Protokol'un mümzilerine iltihaklarının neticesi olmak üzere, Belçika ve İspanya tarafından vaki beyanatı muhtevi olan birinci kısmının muhtevası Cemiyetiakvam âzası devletlerin her birinin temamiyeti milkiyelerine ve siyasî istiklâllerine riayet edeceklerine dair Misak'ın 10 uncu maddesinde vuku bulan teahhütlerinin sadece naklinden ve tekrarından ve bunun gibi Saint-Germain Muahedesi'nin mümzisi olan devletler Avusturya'nın istiklâlinin ferağ kabûl etmezliği esasına muğayir ef'âle iştirak etmemek üzere der'uhte ettikleri vecibenin sadece teyininden ibaret olduğuna zehap edilmiştir.

Bu zehaba göre, Avusturya'nın teahhüdatı vâkıası diğer devletlerin teahhütlerinin karşılığı, beriki teahhütlerin aynen mukabili ve binnetice Sulh Muahedesi'nin 88 inci maddesinin sadece tekrarı olup olmadığı sualine mahâl görülmüştür.

Fakat, Cemiyetiakvam Misakı, ki Cemiyet'in âzasından her birinin temamiyeti milkiyelerine ve siyasî istiklâllerine riayet etmek teahhüdünü mütezammın olduğunda şüphe yoktur ve hattâ Misak'ın hükmü bu temamiyeti milkiyenin ve siyasî istiklâlin hariçten vukua gelebilecek her türlü tecavüze karşı muhafazası teahhüdüne kadar varmaktadır, ona bakıldıkta görülür ki Misak devletlerin, kaideten diledikleri vechile tasarrufta muhtar oldukları, kendi istiklâllerini ferağ etmiyeceklerine dair bir gûna teahhüdü havi olmadığı gibi, başka bir devletin dilediği vechile tasarrufta serbest olduğu istiklâlini muhataraya ilka edecek mahiyette iktisadî fevâit araştırmıyacaklarına dair bir gûna teahhüdü muhtevi değildir.

Bundan maada ve 88inci maddeye tealluk itibarile, görülmüş olduğu üzere Avusturya'nın 1922 Protokolu'nda vaki olan teahhütlerinin mezkûr 88inci madde çerçevesine girdiği kabul olursa bile, bu teahhüdat bizâti-hâ yine muteber ve binnetice hassaten ve müstakillen tatbik olunmak kabiliyetini haiz teahhütler teşkil eder ve nitekim İspanya'ya tealluk cihetil iktıza halinde, böyle olur.

Kezalik, emsalini siyasi tarihin gösterdiği ve halâ göstermekte olduğu gümrük ittihatlarında Avusturya - Alman Protokolu'nun tasavvur ettiği gümrük ittihadı için bir miqyas araştırmak beyhudedir.

Filhakika, bir gümrük ittihadı ile birbirine bağlanmış memleketlerin hiç birinin kendi iktisadi istiklâlini muhataraya ilka edecek mahiyette her türlü ef'âli ika etmekten veya kendi istiklâlini tehdit eder mahiyette olmak üzere başka bir devlete mahsus rejim veya mâniülğayr fevait bahş eylemekten sakınmak teahhüdünde bulunması mukarrer bir keyfiyet değildir.

Elhasıl, 1922 Protokolu'nun ahkâmı Avusturya için bizâtihi vâcip teahhütlere — iktisadi noktai nazardan teahhüdatı mahsusaya, yani yalnız istiklâlini ferağ etmemek teahhütlerine değil, belki hassaten iktisadi noktai nazardan bu istiklâli doğrudan doğruya veya dolayısıyla muhataraya ilka edecek mahiyette her türlü müzakereden ve iktisadi ve malî her türlü teahhütten ictinap etmek teahhütlerine, ve daha ziyade hassaten ve sarahaten, iktisadi istiklâlini tehdit eder mahiyette olarak başka herhangi bir devlete hususi bir rejim veya mâniülğayr fevait bahşi tarikiyle bu istiklâli ihlâl etmemek teahhüdüne, — müncer olmuştur.

III.— Şu hale göre, tam metni aşağıda melfuf heyetinde naklolunan 19 mart 1931 tarihli Avusturya - Alman Protokolu nazarı mutaleaya alındıkta hususatı atıye tebyin olunabilir.

1931 tarihli Viyana protokolu ile Almanya ve Avusturya hükümetleri « memleketlerinin gümrük ve ticari siyasetce münasebatını mütemasil bir hale getirmek » (*Angleichung der zoll- und handels-politischen Verhältnisse*) maksadına matûf ve bu protokolda kararlaştırılan esasa ve tayin olunan vehelere müstenit ve muvafık olmak üzere bir muahede akti için müzakerata girmeklik hususunda itilâf etmişlerdir (mukaddime).

Her iki hükümet, istiklâllerinin kâmilen mahfuziyetini ve beynelmilel teahhütlerinin tamamen mer'iyetini beyan ve ilân etmekle beraber (birinci

madde), gerek Almanya'da, gerek Avusturya'da mer'iyet mevkiine konulmaları aynı zamanda ve mütevatır bir surette ve tatbiki her memleketin kendi idaresince der'uhte edilmekle beraber teknik tatbiki yeknesak halde olacak olan (5 inci madde) bir gümrük kanunu ve bir gümrük tarifesi tertibince itilâf eylemişlerdir (2 inci madde); emniyeti umumiye ve sıhhiye için elzem olan istisnalardan maada hiç bir ithalât, ihracat veya transit memnuiyeti olmayacaktır (7 inci madde, numaralı); iki memleket arasında alışverişe gelince, muamele vergisi ve şimdiki halde inhisar altında veya istihlâk resmine tâbi emtiaya matruh rüsum hakkında bil'itilâf muvakkat nizamlar yapılacaktır (4 üncü madde) .

Muahedeye merbut iktisadî rejime gelince, 9 uncu madde, iki hükûmetten her birinin « kendi hesabına » ticaret muahedeleri akdetmek salâhiyetini esas itibariyle (*grundsätzlich*) mahfuz tutacağını beyan etmekle beraber, Almanya ve Avusturya hükûmetlerinin her biri diğer âkitlerin menafii gümrük ittihadı muahedesinin muhtevasına ve gayesine, yani iki memleketin gümrük ve ticarî siyasetce münasebatlarının birbirine temsili esasına muhalif surette zarara uğramamak için itinakârane hareket edecekleri şartını koymuştur. Yine 9 uncu maddede, müzakeratin mümkün olduğu derecede müştereken icra olunacağı ve imza ve tasdik ayrı ayrı olmakla beraber tasdiknamelerin teatisi aynı zamanda vukubulacağı ilâveten beyan kılınmıştır (9 uncu madde, numara 2 ve 3) .

Demek oluyor ki şekil noktai nazarından Avusturya'nın, şüphesiz, kendisi tarafından mün'akit, mümza ve musaddak muahedeleri olacaktır. Fakat esas itibariyle, ve Avusturya'nın kendi hesabına « muahedat » akdetmek hakkını 2 ve 3 numaralı fıkraların hükümlerinden başkasının takyitlerle ve istisnalarla tabdit edip etmediğini 9 uncu madde mütezammın olup olmamak meselesini burada araştırmaya lüzum olmaksızın, müzakerenin iştirâk üzere icra olunması, diğer âkit tarafın menafiinin nazarı itibare alınması ve tasdik muamelesinin âkitlerin biri tarafından müstakillen icra olunamaması keyfiyetlerini zihinde tutmak yetiştir.

Bir de, Avusturya'nın bu yeni iktisadî usulü ahdiyesinin zarurî neticesi Avusturya'nın şimdiki halde mer'i bulunan ahdi rejiminin tağyiri olup, tabii bu rejim mutasavver gümrük ittihadı muahedesine uygun hale konacaktır (10 uncu madde) .

Diger taraftan, gümrük ittihadı muahedesinin tefsirinden ve tatbikinden tehaddüs edebilecek ihtilâflar iki tarafın müsavat üzere teşkil edecekleri

bir tahkim komisyonuna havale edilecek olup (11inci madde, numara 1,a) bu komisyon muahedenamenin suveri tesviyei mahsusa ile tanzimini derpiş etmiş olduğu haller ile âkitlerden birinin niyetlerinin fiile getirilmesini diğer âkidin rızasına talik eylemiş bulunduğu ahvalde suveri telifiye vücade getirmek vazifesile de mükelleftir (11 inci madde, numara 1, b).

Bir de, müddetle mukayyet ve mahdud olmaksızın aktedilen muahedenin mefsuhiyeti üç yıl sonra ilân edilebilecektir ; eğer iki memleketten biri tahkim komisyonunun kararını kendi ekonomisinin hayatî menfeatlere halel getirir mahiyette görürse muahedenin mefsuhiyeti bu müddetin inkızasından evvel ilân olunat ılecektir.

IV. — Şu minvâl üzere müesses rejimin « bir gümrük ittihadı için mallûp olan şeraiti : gümrük kanununun ve gümrük tarifesinin yeknesaklığı; başka devletlere karşı hudut ve erazü rüsumiyesinin vahdeti; şerik devletler arasında emtia alış verişinde ithal ve ihraç mükellefiyatınca serbesti; cibayet olunan gümrük rüsümünün muayyen bir bareme göre levzii » (Avusturya Muhtırası, s. 4) şaraiti muatlubisini cami olduğu ğayri münkerdir — ve ğayri kabili inkârdır.

Binaen aleyh, burada 1931 Protokolü'nun fülân veya fülân hükmünü değil, belki bu protokolun heyeti mecmuasını, hattâ daha iyisi, Meclis tarafından irat olunan sualde denildiği gibi, bu protokola göre tesis olunacak « rejim » i nazara almak münasiptir.

Bu rejimin tesisi Avusturya'nın mücerret bu tesis sebebile istiklâlinin ferağını mutazammın bir fiil teşkil etmediği inkâr olunamaz ; zira Avusturya kendi hudutları içinde kendisine has bir hükûmete ve kendisine has bir idareye sahip olarak mümeyyez bir devlet sıfatında bulunmaktan kalmıyor, ve, akdi mütesavver muahede fiilen değilse de hukukan mütekabilyeti mutazammın olup, hiç değilse muahedenin mefsuhiyetini ilân etmek imkânı olmasına göre, denilebilir ki hukukan Avusturya'nın istiklâlini istimâl etmesi ihtimali mevcut ve bu hak mahfuzdur.

Hattâ Sulh Muahedesinin 88 inci maddesine atfı kelâm edilirse iddia olunabilir ki Avusturya'nın istiklâli mezkûr maddenin mânâsına göre tehlikeye girmiş bulunmadığından, hukukî noktai nazardan mezkûr madde ile tezat yoktur.

Buna mukabil, mutasavver gümrük ittihadı rejiminin bir « mahsus rejim » olduğunu ve bunda Almanya için fevait melhuz olup bu fevaitten başka devletlerin hariç tutulduğunu inkâr etmek müşküldür.

Mevzuu bahsolan gibi bir sureti tanzimiye yapmak maksadiyle arzu eden başka her hangi bir devletle müzakerata girişileceği Avusturya - Alman Protokolu'nda (1 inci madde, numara 2) melhuz olduğunu teyidi müddea ve ihticac sadedinde zikretmek beyhudedir.

Bu ihtimâl Almanya ile Avusturya arasında şimdiden tasavvur edildiği vech'üzre gümrük ittihadının derhal husule gelecek neticesini asla değiş-tirmedeği ve bu neticenin tamamen ve kâmilin heyeti haliyesinde kaldığı aşikârdır.

Elhasıl, Avusturya ile Almanya'nın 1931 de Viyana'da imzaladıkları protokolda mutasavver olan rejimin heyeti mecmuasına 1922 tarihli Cenevre Protokolu'nun ittihaz etmiş olduğu iktisadî noktâi nazardan bakılınca, bu rejimin Avusturya'nın iktisadî istiklâlîni tehdit eder mahiyette olmadığını ve, binnetice, Avusturya'nın bu protokolda iktisadî istiklâlîne müteallik olarak hassaten vaki olan teahhütlerine uygun bulunduğunu iddia etmek müşküldür.

Zikrolunan sebeplere binaen, Divan, yedi reye karşı sekiz reyle, 19 mart 1931 tarihli Protokol'da mevzu esasa müstenit ve onda mezkûr mebadinin hududu içinde olarak Almanya ile Avusturya arasında müesses bir rejimin 4 teşrinievvel 1922 de Cenevre'de imza olunan 1 numaralı protokol ile kabili telif olmadığı mütaleasındadır.

İşbu reyname İngilizce ve Fransızca kaleme alındığından, Fransızca meten muteberdir.

İşbu reyname, La Haye'de Sulh Sarayı'nda, biri Divan'ın Evrakı'na tevdi olunmak, diğeri Cemiyetiakvam Meclisi'ne gönderilmek üzere, iki nusha olarak tanzim olunmuştur.

Reis, (imza:) M. Adatci.

Zabıt kâtibi, (imza:) Ake Hammarskjold.

M. Guerrero, Kont Rostworowski, M. Fromageot, Altamira, Urrutia, Negulesco, yukarda beyan olunan reye iştirâk etmekle beraber, fikirlerince, 19 mart 1931 tarihli Avusturya - Alman Protokolu'nda mutasavver olan gümrük ittihadı rejiminin, Avusturya'nın istiklâlîni iktisadî sahada tehdit eder mahiyette olması hasebiyle, Avusturya'nın istiklâlîni tehlikeye koymak istidadını haiz bir fiil teşkil eder olduğunu ve bundan naşi İyal-

nız 4 teşrinievvel 1922 tarihli ve 1 numaralı Cenevre Protokolu ile değil belki 10 eylül 1919 tarihli Saint - Germain Muahedesi ile de ve bizâtihi telif kabul etmez bulunduğunu beyan etmişlerdir.

M. Anzilotti, işbu reynamenin fıkrai hükmiyesi müeddasına iştirak etmekle beraber, bundaki esbabı mucibe hakkında refiklerle aynı fikirde olmadığını ve kendi şahsî reynamesini aşağıda görüleceği vechile yazdığını beyan etmiştir.

M. Adatci ve Kellogg, Baron Rolin Jaequemyns, Sir Cecil Hurst, M. Schücking, Van Eysinga et Wang Divan'ın verdiği reynamenin hükmüne iştirâk edemediklerini beyan ve nizamnamenin 71 inci maddesinin kendilerine bahşettiği haktan istifade ile, muhalif re'yi müşterekelerini havi varakayı mezkûr reynameye ilhak eylemişlerdir.

Divan hâkimlerinden muhalif kalan mezkûr zevatın reynameleri ile M. Anzilotti'nin zikrolunan şahsî reynamesinin ve M. Curtius ile M. Schober'in « Avrupa İttihadı için tetkik Komisyonu » na 3 eylül 1931 tarihinde vaki olan beyantalarının metinlerinin tercemeleri de, bu vesikalar silsilesini itmam ve ikmâl zımında, Mecmua'nın gelecek nüshasına derc olunacaktır.

Ahmet - Reşit